

Maharal Rabi Löw

Stezka Tóry

Výběr z knihy
Netivot olam

p3k

ס פ ר

נתיבות עולם

המה נתיבות יושר ודרכי המדות המשובחות, אשר נמצאו בדברי חז"ל, בהם ילך האדם וחי, ועליהם נאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

ממורינו ורבינו, ארי' דבי עילאי, ארי שבחבורה, ממנו תצא תורה, לו זרוע עם גבורה, גאון מעוזינו הרב רבי יהודה ליוואי בר רבי בצלאל זצלה"ה אשר חביון עוזו ואור תורתו בק"ק פראג במדינת פיהם הנקרא בפי כל מהר"ל מפראג ז"ע

בעל מחבר ספר גור ארי' על התורה, ספר גבורות ה', תפארת ישראל, נצח ישראל, דרך חיים, באר הגולה, גור ארי' חדושי גפ"ת, אור חדש, דרשות מהר"ל, חדושי אגדות מהר"ל.

Maharal Rabi Löw

Stezka Tóry

Výběr z knihy
Netivot olam

překlad a komentář
Jan Divecký

Edice *Sifrej Maharal*, svazek III.

Nakladatelství P3K
Praha 2008

Kniha vychází s přispěním
Nadace Židovského muzea v Praze,
RNDr. Jana Klepetáře
a Joint Distribution Committee.

Zdroj hebrejských textů v knize: Mechon Mamre.

© Nakladatelství P3K, 2008, 2012

ISBN 978-80-87186-01-5 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87186-19-0 (eKniha pdf)

OBSAH

Předmluva	7
Netivot olam (z Maharalovy předmluvy)	15
Kapitola PRVNÍ: <i>Tóra jako mistrovský plán stvořeného světa, člověka a světa budoucího, ...</i>	20
Kapitola DRUHÁ: <i>význam pokory pro získání poznání; Tóra náleží rozumu, který přemohl tělo, ...</i>	25
Kapitola TŘETÍ: <i>k poznání Tóry je potřeba vzdálit se od hmotného; nebezpečí fyzických svodů, ...</i>	30
Kapitola ČTVRTÁ: <i>noc je časem studia Tóry; neexistence důvodů pro zanedbávání studia, ...</i>	34
Kapitola PÁTÁ: <i>nezbytnost vhodného míry studia; o úpadku dnešních studentů, ...</i>	39
Kapitola ŠESTÁ: <i>studium Tóry ve skupině; čistota poznání při učení v dialogu, ...</i>	42
Kapitola SEDMÁ: <i>studium Tóry nesmí být motivováno osobním prospěchem, ...</i>	47
Kapitola OSMÁ: <i>výuka a plnění příkazů usnadňují studium Tóry; učitel jako stvořitel, ...</i>	51
Kapitola DEVÁTÁ: <i>významné postavení učenců; odměna pro ty, kdo pomáhají učencům, ...</i>	57
Kapitola DESÁTÁ: <i>díky dětskému studiu Tóry trvá svět; tragédie nevhodných studijních metod, ...</i>	62

Kapitola JEDENÁCTÁ: <i>učenec je živoucím světkem Tóry; nežidovští učenci Tóry, ...</i>	67
Kapitola DVANÁCTÁ: <i>učenec, který zapomněl, co se naučil; kdo je nazýván heretikem, ...</i>	70
Kapitola TŘINÁCTÁ: <i>povaha učenců v Babylonii a Izraeli; znaky vhodného chování učenců, ...</i>	75
Kapitola ČTRNÁCTÁ: <i>rozdíly mezi moudrostí, porozuměním a poznáním; nežidovská moudrost, ...</i>	81
Kapitola PATNÁCTÁ: <i>Tóra je život, Tóra je přirovnávaná k vodě, Tóra je přirovnávaná k ohni, ...</i>	86
Kapitola ŠESTNÁCTÁ: <i>vztah mezi plněním příkazů a žitím; příkaz jako analogie se svící, ...</i>	94
Kapitola SEDMNÁCTÁ: <i>příkazy jako nástroj k uchopení Tóry; kdo plní příkaz, je podoben andělu, ...</i>	98
Kapitola OSMNÁCTÁ: <i>příkazy je třeba plnit s radostí, příkazy musí být plněny dokonale, ...</i>	101
O darování Tóry místo závěru	103
 Pražský Maharal – život a dílo	 111
Slovník pojmů	113
Hebrejské a české přepisy biblických jmen	131

PŘEDMLUVA

V předmluvě knihy *Stezka návratu*, v druhém titulu vydaném v rámci edice *Sifrej Maharal*, jsme představili záměr přeložit klíčovou část *Netivot olam* – Stezku Tóry. Kniha *Netivot olam* (Stezky světa) vyšla poprvé v roce 5355 od stvoření světa, čili v roce 1595 (Encyclopaedia Judaica uvádí 1596) občanského letopočtu. Ústředním tématem knihy je Maharalovo vnímání etiky lidského konání, podložené citáty z Tanachu a Talmudu. Maharal knihu rozdělil do třiceti tří stezek (volný překlad Netiv hatsuva a ukázky čtyř dalších již vyšel). Nejjobtížnější část (stezku) nabízíme čtenáři nyní.

Maharalova Stezka Tóry (Netiv hatora) před čtenářem odkrývá svět, který jen málokdo z nás zná. V naší uspěchané době jsme již přivykli na úzké specializace odborníků. I když pomineme „světské obory“ jako matematika, medicína, chemie či fyzika, které se za poslední dvě století rozdrobily na desítky svébytných disciplín, i na poli Tóry a judaismu sledujeme profilaci učenců na znalce různých oblastí halachy (rabínského práva), kabaly (mystiky), nusachu (liturgie), musaru (etiky) nebo haškafy (ideologie), kteří se odmítají závazně vyjadřovat k tématům přesahujícím jejich přesně vymezenou „škattulku“. S úzkoprským pohledem na věci se však při čtení Maharalova díla musíme chtít nechtít rozloučit. Maharal totiž ve svých textech svobodně promíchává různé aspekty poznání Tóry a i v rámci jediného odstavce dává

čtenářům ochutnat pestrou směs, pro niž se nejlépe hodí dnes již téměř nostalgické označení TORAT HAŠEM (Nauka Boží). Šíře Maharalova záběru může být pro nás až zrádná, protože jsme dnes zvyklí konzumovat předpřipravené myšlenky a snadno sdělitelná hesla. A často naivně doufáme, že texty, určené k vážnému studiu a zamyšlení, v rychlosti proletíme a zhltneme jako odpočinkovou beletrii.

Je známo, že zahrada poznání Tóry, onen slavný sad (hebrejsky PARDES), odpovídá čtyřem základním vrstvám textu Tóry, která má sama na sedmdesát tváří. Ostatně i hebrejské slovo PARDES je zároveň akronymem pro PŠAT (prostý význam), REMEZ (náznak), DRAŠ (výklad) a SOD (tajemství). Pozorné čtenáře proto upozorňujeme, že některé citace z Tanachu v této knize překládáme tak, aby snáze zapadly do kontextu midrašů, čímž přirozeně nepopíráme jejich možný prostý výklad, známý z klasických biblických překladů.

Maharal ve svých dílech často pracuje s texty midrašů. Proto neuškodí, když si připomeneme, že existují tři přístupy k četbě a výkladu midrašů. Jedni si midraš přečtou a uvěří každému jeho slovu. Ty je třeba považovat za hlupáky, kteří se nic nenaučí. To se alespoň domnívá Rambam (Maimonides). Jiní celý text stroze odmítnou jako nesmyslný a nic nepochopí. Až třetí typ čtenářů obsah textu rozluští a pochopí, co nám chtěl sdělit. Není pochybností, že agadické pasáže Talmudu, které Maharal ve svém díle *Netivot olam* komentuje, často představují do krajnosti vyšponované případy, které není možné vyjímát z kontextu, které nelze posuzovat osamoceně bez znalosti textů, vyjadřujících se k podobným tématům z jiných pozic, a které o to víc nelze aplikovat slepě

bez „zdravého selského rozumu“. I slavný kabalista rabi Moše Chajim Luzzatto uvádí v souvislosti s agadami, že „učenci často říkají jednoznačně znějící slova, která ve skutečnosti platí jen v úzce vymezených situacích a jejichž všeobecná aplikace není ničím jiným než bláznovstvím a omylem“. V *Pirkej avot* (3:21) říká rabi Elazar ben Azarja že: „Není-li Tóry, není ani obecné lidské slušnosti (DERECH EREC). A není-li obecné lidské slušnosti, není ani Tóry.“ Proto bychom do budoucna chtěli na výběr ze Stezky Tóry navázat výběrem z knihy *Derech chajim* (Cesta života), v níž Maharal vykládá talmudický traktát *Pirkej avot*, věnovaný etice judaismu.

Musíme zopakovat to, co jsme zmiňovali při překladu prvních dvou knih série – *Ner micva* a *Stezka návratu* – český text není doslovným překladem z hebrejštiny, protože se snažíme upřednostnit obsah sdělení před jeho formou. Z původního textu Stezky Tóry byla vybrána klíčová témata. Naším cílem nemůže být nic víc, než snaha pootevřít dveře případným zájemcům o hlubší poznání Maharalova díla a judaismu obecně. A přivede-li tato edice další zájemce k tomu, aby si přečetli originál Maharalova díla, náš záměr se naplní.

Poznámky a vysvětlivky překladatele i redakce jsme odlišily textem v kurzívě. Překladatel vycházel kromě vlastního Maharalova textu také z díla Nesiv hatora od Eliakima Willnera. U jmen biblických postav jsme zachovávali hebrejské varianty. Pro čtenáře, kteří jsou zvyklí na české názvosloví, uvádíme u známějších jmen při prvním užití hebrejského výrazu český ekvivalent v závorce, například Šlomo (Šalomoun). Kompletní dvojice hebrejských a českých (ekumenických) variant naleznete na konci knihy. Jen u jmen, která jsou nejvíce

zažita, přejímáme český popis – např. kniha Mojžíšova. Pro snadnou orientaci v biblických textech použijeme standardní členění textu na kapitoly a věty, občas v komprimované podobě – např. (1M 1:1–10) = První kniha Mojžíšova, 1. kapitola, věty 1 až 10.

V knize užívané zkratky knih Tanachu:

M – kniha Mojžíšova (1–5) [*Tora*]

Ješ – Izajáš [*Ješajahu*]

Ž – Žalmy [*Tehilim*]

Př – Přísloví [*Mišlej*]

překladatel, redakce

NETIVOT OLAM (Z MAHARALOVY PŘEDMLUVY)

בְּאֶרֶץ צָדִיקָה חַיִּים וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אֵל מָוֶת

*Na cestě štědrosti leží život, na cestě touto stezkou není smrti.
(Příslaví 12:28)*

Král Šlomo (Šalomoun), autor knihy Příslaví (Mišlej), tvrdí, že je-li člověk štědrý a dává milodary (CEDAKA), získává si tím život i pro sebe, protože podstatou milodaru je poskytnutí živobytí chudému – tedy život, a odpovídající odměnou za tento dar může být opět jen život. A dále král Šlomo pokračuje: „Na cestě touto stezkou není smrti,“ protože pokud člověk kráčí stezkou štědrosti a neodchýlí se od ní ani vpravo ani vlevo, nepropadne smrti.

Proč hovoří král Šlomo jednou o životě a jednou o nesmrtelnosti? Copak se v podstatě nejedná o totéž? Důvodem zdánlivého zdvojení textu je nenápadné obohacení čtenáře o další poznání – zatímco poskytnutí živobytí zajišťuje život, nevychýlení se z přímého směru zajišťuje nesmrtelnost, protože smrt není ničím jiným než dosažením krajnosti, opuštěním „stezky života“.

Je na místě si všimnout, že v případě milodaru hovoří kniha Příslaví o široké cestě (ORACH), protože i štědrý člověk občas dá a jindy nedá chudému milodar, což ještě neznamená zřeknutí se správné cesty. K opuštění cesty štědrosti by došlo jen při absolutním odmítání pomoci

za všech okolností. Na rozdíl od široké cesty stačí při chůzi po úzké stezce (NETIV) i drobný úkrok, aby ji člověk úplně opustil. Jakmile se byť i jen nepatrně odkloní od přímé cesty, byť i jen na chvíli se poddá svému tělesnému pudu (JECER), propadne smrti. Proto se na jiném místě (Př 8:20) dočítáme, že „půjdu po cestě štědrosti, po stezce práva,“ protože v případě soudu stačí malý odklon od zákona a už nelze hovořit o spravedlnosti.

Je ještě jeden důvod, proč se milodary pojí s širokou cestou, totiž skutečnost, že štědře se chová mnoho lidí, jak ještě bude vysvětleno ve Stezce štědrosti, zatímco o spravedlnosti to nelze tvrdit, protože zde je potřeba dobrat se úplné pravdy, k čemuž se lidé nemají, jak ještě bude vysvětleno ve Stezce pravdy. Nenechat se nikdy svést nízkými pudy, to dokáží jen výjimeční jedinci, čemuž odpovídá úzká stezka, na níž není smrti.

Je patrné, že staří učenci kladli lidem na srdce moudrá slova o morálce a mnohá z nich se nacházejí v Talmudu, aby vedla lidi po cestách dobrých a přímých. A zdálo se mi správné tato slova sesbírat a uspořádat, nic více není mým úmyslem. Mým jediným přáním je, aby ten, kdo hledá poučení o morálce, která je v souladu s názory rabínů, našel vše pohromadě, v jedné knize. A nazval jsem tuto knihu Stezkami světa (NETIVOT OLAM), na nichž není smrti. A rozdělil jsem knihu do třiceti dvou stezek, z nichž se každá dotýká určitého tématu, a vše jsem uvedl Stezkou Tóry, protože bez Tóry není morálky.

KAPITOLA PRVNÍ

וַיְהִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמַד דְּבָרִי לְבֶן שְׁמֹר מִצְוֹתַי וְחַיָּה

V knize Přísloví (4:4) je psáno: „A Bůh mě poučil a řekl mi: ‚Přitiskni si má slova k srdci, dodržuj mé příkazy a žij.‘“ Král Šlomo chtěl lidi varovat a přimět je, aby si vážili Tóry. Proto jim říkal, že je třeba Boží slova (čili Tóru) pevně přitisknout k srdci, aby pak ona sama mohla podepřít a posilnit lidské srdce. V lidském srdci totiž sídlí život a s Tórou v srdci je možné plnit příkazy a žít. Vždyť slova Tóry podpírají celý svět a umožňují mu existenci, tak jak by mohla nepodpírat člověka, který se jimi zabývá? Je ovšem na místě se ptát, jak vlastně víme, že slova Tóry podpírají a umožňují holou existenci světa? K tomu se v Talmudu (Šabat 88a) píše: „K šestému dni stvoření přidal Bůh písmeno HEJ (*určitý člen*), když je místo JOM šiši napsáno JOM HAŠIŠÍ, neboli ‚ten šestý den‘, aby naznačil, že celé stvoření závisí na onom konkrétním šestém dni (neboli na šestém dni měsíce sivan), ve kterém Židé přijali Tóru na hoře Sinaj. A pokud by Židé Tóru na Sinaji nepřijali, vrátil by se svět do stavu prázdnoty a zmatku.“ Proto je možné říct, že na Tóre skutečně závisí celý svět.

A jak Tóra podpírá a umožňuje existenci celého světa? Tóra je Boží řád daný člověku (SEDER HAADAM), v němž se uvádí, jak má člověk konat a jak se má chovat. A jako je Tóra řádem pro člověka, je také řádem pro celý svět

(SEDER HAOLAM). Jen s tím rozdílem, že řád určený člověku je v Tóře odkryt (NIGLE, *zjevný*) a vysvětlen (MEFORAŠ), protože jinak by ho člověk nemohl plnit, zatímco řád světa je v Tóře skryt (NISTAR). Tuto skutečnost také můžeme vyvodit z midraše (Berešit raba), ve kterém se píše: „Když Bůh tvořil svět, nahlížel do Tóry jako do stavebního plánu.“ A protože je Tóra, jedna kniha, řádem celého světa, je vše stvořené uspořádané a propojené v jeden celek. To je hlubším smyslem výroku v Pirkej avot (5:1): „Deseti výroky byl stvořen svět. A nebylo možné stvořit svět jediným výrokem? Bylo, ale takto je možné lépe odměnit spravedlivé, kteří udržují svět, stvořený deseti Božími výroky, a potrestat hříšníky, kteří ničí svět, stvořený deseti Božími výroky.“

Číslo deset jistě nebylo v Pirkej avot zvoleno náhodou, protože Bůh mohl samozřejmě bez obtíží stvořit svět jedním jediným výrokem. Desítka však představuje množství (RIBUJ) sjednocené a uspořádané do jednoho celku, protože prvních devět čísel je solitárními jednotkami bez pevné vzájemné vazby, které až desítka pojí do jednoho celku. I proto je hebrejské písmeno JUD (*představující v gematrii číslici deset*) malým bodem, který nelze dále dělit na menší úseky, čímž se opět potvrzuje celistvost čísla deset. Ona také hodnota součtu číslic desítky (1+0) je rovna jedné, aby bylo jasné, že celý svět je uspořádán do jednoho celku. A pokud celek opustí být i jen jedna jediná jeho součást, rozpadne se celý řád. A udrží-li někdo být i jen jedinou součástí v celku, zaslouží se o záchranu veškerého řádu. Proto spravedliví, kteří respektují řád světa, napomáhají udržovat existenci světa, který Bůh stvořil deseti výroky, a hříšníci, kteří porušují řád světa, celý svět ničí.

Pokud tedy již víme, že je Tóra řádem světa a že řád udržuje existenci věcí, můžeme pochopit, proč byl celý svět závislý na přijetí Tóry. Z toho důvodu je psáno: „Přitiskni si má slova k srdci, dodržuj mé příkazy a žij,“ protože ve slovech Tóry má člověk oporu a ochranu před smrtí. A král Šlomo úmyslně užil výrazu „Poučil mě“, protože Tóra je poučením, instrukcí (HORAA), návodem či plánem cesty, po níž má člověk kráčet, aby dospěl ke svému cíli – na budoucí svět (OLAM HABA, *doslova svět, který přijde*). A jako je Tóra řádem tohoto světa (OLAM HAZE), tak je i řádem světa příštího. Protože vše bylo stvořeno prostřednictvím Tóry – tento i příští svět. Takže se člověk přilnutím k slovům Tóry spojí se světem příštím, s konečným cílem své cesty.

כִּי לִנְיַת חַן הֵם לְרֵאשֹׁן וְעִנְקִים לְגִרְגָּרִית

V traktátu Eruvin (54a) říká rabi Jehošua ben Levi: „Kdo kráčí po cestě osamělý, ať se zabývá slovy Tóry, jak je psáno (Př 1:9): ‚Doprovod je milostí.‘ Koho bolí hlava, ať se zabývá Tórou, jak je psáno (Př 1:9): ‚A okrasou tvé hlavy.‘ Koho bolí v hrdle, ať se zabývá slovy Tóry, jak je psáno (Př 1:9): ‚Náhrdelníkem na krku.‘ Koho bolí břicho, ať se zabývá slovy Tóry, jak je psáno (Př 3:8): ‚Bude léčbou tvého břicha.‘ Koho bolí kosti, ať se zabývá slovy Tóry, jak je psáno (Př 3:8): ‚A svěžestí tvých kostí.‘ Koho bolí celé tělo, ať se zabývá slovy Tóry, jak je psáno (Př 4:22): ‚A uzdraví celé tělo.‘“ Rabi Jehuda, syn rabi Chiji, řekl: „Všimni si, že se Bůh nechová jako lékař z masa a kostí. Smrtelný lékař předepíše pacientovi lék prospěšný jednomu orgánu, který zároveň jinému

KAPITOLA ŠESTNÁCTÁ

דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נִפְשׁ כִּי תִחַטָּא בְּשִׁגְגָה מִכָּל מִצְוֹת
הַזֶּה אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה

V midraši Vajikra raba (4:1) je text Tóry (3M 4:2): „Duše, když zhřeší,“ komentován takto: „Dvě věci drží Bůh v pravici, dvě v levici. V pravici drží Tóru a štědrost (CEDAKA). Tóru, jak je psáno (5M 33:2): ‚A z pravice vzešel plamenný zákon,‘ a štědrost, jak je psáno (Ž 48:11): ‚Štědrost naplňuje tvou pravici.‘ A v levici drží Bůh duši a zákon. Duši, jak je psáno (Ijov 12:10): ‚V ruce drží duše všeho živého,‘ a zákon, jak je psáno (5M 32:41): ‚Ucho-pím zákon svou rukou.‘“

K pochopení uvedených vět je nezbytné vědět, že pravicí nabízíme předměty jiným a pravice je pro svou obratnost určena k rychlému předávání předmětů, zatímco levice je méně obratná, a proto je méně využívána k aktivnímu pohybu a soustředí se na ochranu již získaného. Tóra byla dána člověku Bohem, proto byla symbolicky předána pravicí, která je určena k předávání darů. Štědrost také znamená aktivní natáhnutí ruky směrem k potřebným, a proto Bůh natahuje svou pravici, aby obdaroval svá stvoření. Naproti tomu Bůh drží duše ve své levici, protože v ruce drží a chrání duše všeho živého. A i soud náleží výhradně Bohu, jak je psáno (Le-topisy 2 19:6): „Soud nenáleží člověku.“

Proto mohl Bůh Davidovi říct (midraš Jalkut Šimoni):

„Budeš-li dodržovat (IM TYŠMOR, *doslova budeš-li hlídat, opatrovat*) mé příkazy, ohlídám tvou duši. Budeš-li dodržovat mé příkazy, které svěřuji dolním světům, budu já opatrovat tvou duši, která ke mně z dolních světů stoupá.“ A dál v midraši řekl král David Bohu: „Bože, chraň mě jako zřítelnici oka,“ a Bůh mu odpověděl (Př 4:4): „Dodržuj mé příkazy a žij,“ což vykládal rabi Šimon ben Chalafta takto: „Čemu se to podobá? Muži, který žil v Galileji (*na severu Izraele*) a měl vinici v Judsku (*na jihu Izraele*), a jinému muži, který žil v Judsku a měl vinici v Galileji. Když se tyto dva jednou potkali, domluvili se: „Ty hlídej mou vinici a já ohlídám tvou.““ Je třeba dobře pochopit příměr, v němž se Tóra, kterou Bůh daroval člověku, přirovnává k člověku, který se má starat o vinici. Člověk totiž není chráněn, dokud se nevydá do Božího vlastnictví. Jakmile ale člověk začne Bohu sloužit, stává se Bůh jeho pánem. Takový člověk je pak právem nazýván Božím služebníkem (EVED, *doslova otrokem*) a je přirozené, že si ho Bůh jako každý pán chrání. Zároveň se Bůh stará, aby jeho služebníka neovládal nikdo jiný, protože to by narušovalo jeho vládu. Proto Bůh lidem přikazuje, aby mu sloužili, protože mezi pánem a služebníkem vzniká vzájemná vazba, což odpovídá příměru se svěřenou vinicí. Vinici je totiž také nutné obdělávat s nejvyšší možnou pečlivostí, stejnou, jakou by měl člověk sloužit Bohu, aby se mu za to dostalo zvláštní ochrany.

Existuje i jiný midraš, který přirovnává plnění příkazů k svíci. Podle něj král David řekl Bohu: „Bože, chraň mě jako zřítelnici oka,“ a Bůh mu odpověděl: „Dodržuj mé příkazy a žij,“ což rabi Elazar vykládal takto: „Ty máš ve svých rukou mou svíci, já mám v rukou tvou svíci, jak je

PRAŽSKÝ MAHARAL ŽIVOT A DÍLO

Rabi Jehuda Liva ben Becalel, 1512/20/25–1609, v Čechách a na Moravě častěji nazýván jako rabi Löw, je celému židovskému světu znám pod akronymem **Maharal mi Prag** (MaHaRaL – Morejnu HaRav Liva – „Náš učitel rabi Löw“). Ačkoliv je mezi laickou veřejností znám prakticky jen z legend o Golemovi, učenci více oceňují jeho významné knihy, zásadní dílo židovské náboženské filozofie.

Maharal se narodil kolem roku 1512 (uvádějí se i roky 1520 a 1525) pravděpodobně v Poznani. Studoval v Polsku a na pražské ješivě, odkud se vrátil do rodné Poznaně. V letech 1553–1573 působil v Mikulově jako moravský zemský rabín. Poté odešel do Prahy, kde založil vlastní ješivu. Po několikaletém intermezzu na Moravě a v Polsku se do Prahy definitivně vrátil v roce 1597 jako vrchní pražský rabín, kterým byl až do své smrti v roce 1609. Maharal je pohřben na Starém židovském hřbitově v Praze na Josefově.

Závěr Maharalova života spadá do období rudolfínské Prahy. V roce 1592 došlo údajně ke schůzce s císařem Rudolfem II., během níž spolu rabín a císař hovořili (snad o kabale, jejíž mystika císaře fascinovala) jako přítel s přítelem, aby chom parafrázovali historika, astronoma a matematika Davida Ganse. Nevíme jistě, zda Maharalovy názory ovlivnily Tychona de Brahe a Jana Keplera, ale je to pravděpodobné. Nikdy se už asi nedo-

zvíme, jak to bylo s vytvořením Golema. S jistotou však můžeme tvrdit, že Maharalovo dílo přetrvalo dodnes a je stále studováno. Z Maharalova díla čerpaly a čerpají prakticky veškeré hlavní směry judaismu od chasidů po sionisty. Mezi nejznámější Maharalovy žáky patří Šlomo Efraim Lunčic, Jom Tov Lipman Heller a David Gans. Maharal byl významný pedagog, ale tolik diskutovaný vliv na mladšího současníka Jana Amose Komenského není hodnověrně prokázán.

Maharal nám odkázal rozsáhlé, byť nedokončené dílo, v němž se snoubí logika a mystika, pohled tradičního talmudisty a originálního filozofa. Protože své spisy začal Maharal psát až ve velmi vysokém věku sedmdesáti let, vyhnul se všem projevům mladické zbrklosti a zanechal nám vskutku zralé, systematické dílo. Rabi Kook nazval Maharala kabalistou v hávu filozofie.

Tři nejvýznamnější Maharalovy knihy jsou nazvány podle kabalistických sefirot:

- *Gvurot hašem*, Boží síla – o východu z Egypta
- *Tiferet Jisrael*, Krása Izraele – o darování Tóry a Desatera
- *Necach Jisrael*, Věčnost Izraele – o exilu a zničení Chrámu

Další Maharalovy knihy:

- *Ner micva*, Světlo příkazu – o svátku Chanuka
- *Or chadaš*, Nové světlo – o svátku Purim
- *Gur arje*, Lvíče – k Rašiho komentáři Tóry
- *Netivot olam*, Stezky světa – o etice judaismu
- *Chidušej agadot*, Nové výklady agady – k vybraným pasážím Talmudu
- *Derech chajim*, Cesta života – k Pirkej avot
- *Beer hagola*, Studna exilu – o rabínském judaismu

SLOVNÍK POJMŮ

Agada (též hagada) nehalachické vyprávění, obsažené v Talmudu a midraši. Agadické spisy – biblické příběhy, legendy, komentáře, životopisy, etika – nemají právní charakter.

Akiva → Rabi Akiva

Amida je základní hebrejská modlitba, kterou se židovští muži modlí pravidelně třikrát denně každý všední den a čtyřikrát denně na šabat a svátky. Amida se modlí vestoje (odtud její hebrejské označení – LAAMOD, což znamená stát) směrem k Jeruzalému, přesněji k jeruzalémské Chrámové hoře. Amida původně obsahovala osmnáct základních požehnání, tak vzniklo její druhé hebrejské označení – Šmone esre (hebrejsky osmnáct). Po zničení druhého jeruzalémského Chrámu bylo vloženo další, tedy devatenácté požehnání. Jednotlivá požehnání modlitby lze rozdělit do tří částí, které připomínají audienci u Krále králů – první tři požehnání jsou oslovením Krále, následuje třináct základních přání a proseb, aby modlitba končila trojnásobným poděkováním. Posledním slovem modlitby je slovo ŠALOM, hebrejsky mír.

Archa úmluvy (ARON HABRIT), v překladu doslova „skříň smlouvy“. Archa obsahovala dvoje desky Desatera – původní rozbité a druhé, které Moše sám vytesal, a svitek Tóry, kterou před svou smrtí Moše sepsal.

Archa tedy představuje podstatu a obsah judaismu. Z tohoto pohledu je zajímavé, že u Archy jako u jediné části Miškanu je psáno „A udělali ji“ v množném čísle. Tóra totiž náleží celku Izraele, ne jen vybraným či učeným jedincům.

Bible → Tanach

Cicit rituální třásně ze čtyř vláken, které nosí židovští muži pod svrchním oděvem (více talit).

Gemara → Talmud

Gematria je z řečtiny odvozené slovo pro metodu výkladu Tóry, při které se využívá číselných hodnot jednotlivých písmen hebrejské abecety. První písmeno ALEF má číselnou hodnotu jedna. Druhé BET dvě a tak dále do písmene JUD, které představuje desítku. Další písmena od KAF do CADIK představují jednotlivé desítky, KUF je sto a poslední písmeno – TAV – čtyři sta. Práce s gematriemi není jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Existuje velké množství dalších pravidel pro jejich aplikace. Gematrie se hojně využívají i v kabale (židovské mystice).

Halacha je soubor židovského náboženského práva. Slovo samotné je odvozené od kořene HLK – kráčet. Halacha je tedy jakousi cestou životem.

Halacha se opírá o dva základní zdroje – psanou Tóru a Ústní tradici, která je předávána učenci z generace na generaci a která sahá až k Mošemu. (HALACHA MOŠE MISINAJ – Halacha podle Mošeho ze Sinaje.) Prvním pokusem zapsat systematicky halachu je Mišna. První pokusy o kodifikaci halachy ale pocházejí až ze středověku. K prvním patří dílo *Halachot gedolot* autora Šimona Karaji z 9. století.

Zcela výjimečné bylo Rambamovo komplexní dílo

Maharal (Rabi Löw)
STEZKA TÓRY
Výběr z knihy *Netivot olam*

Edice *Sifrej Maharal*, svazek III.
Vydalo nakladatelství P3K v Praze v roce 2008
Z hebrejského originálu *Netivot olam* z roku 1595
(reprint z roku 1980) přeložil a komentáře doplnil Jan Divecký
Odpovědný redaktor Petr Karas
Jazyková redakce Kateřina Dejmalová
Grafická úprava a zlom Karel Kupka
Vytiskla tiskárna PBtisk, Příbram
První vydání

*Aktuální informace o knihách
nakladatelství P3K najdete na stránce
www.p3k.cz (e-mail: info@p3k.cz)*

Ústředním tématem knihy *Netivot olam* je Maharalovo vnímání etiky lidského konání podložené citáty z Tanachu a Talmudu. Jak napsal rabi Löw v předmluvě své knihy: „Je patrné, že staří učenci kladli lidem na srdce moudrá slova o morálce a mnohá z nich se nacházejí v Talmudu, aby vedla lidi po cestách dobrých a přímých. A zdálo se mi správné tato slova sesbírat a uspořádat. Mým jediným přáním je, aby ten, kdo hledá poučení o morálce, která je v souladu s názory rabínů, našel vše pohromadě, v jedné knize. A nazval jsem tuto knihu *Stezkami světa (Netivot olam)*, na nichž není smrti.“

Po knize *Stezka návratu (2007)*, která obsahuje reprezentativní ukázky ze čtyř „stezek“ a jednu kompletní „stezku“, představujeme nyní českému čtenáři stěžejní a nejobtížnější část *Netivot olam*, **Stezku Tóry**.